

A hét noéi parancsolat

Annak lehetősége, hogy a keresztények és zsidók oly sok ellentéttel terhelt viszonya új alapokra helyeződjék, érthető módon más és másképpen fest az egyik meg a másik oldalról. Különbözőek mindjárt a két oldalon felhalmozódott történelmi tapasztalatok: az egyik fél élményvilágát az jellemzi, hogy e viszony keretében szenvednie kellett, sőt, soraiból sokan gyilkosságok áldozataivá is váltak. Eközben a másik fél úgy vélhette, hogy teológiailag triumfálhat "partnere" fölött, s felsőbbrendűségi érzeténél fogva merénylővé és a merénylők szellemi segítőjévé is lett. Különböznek azonban a két egészen más helyzetű vallási hagyomány, sőt a nyomukban járó gyakorlati kegyesség életrehívó indítékainak belső előfeltevései is. A legtöbb, amit a keresztények Auschwitz után – noha csak lassan és vonakodva, de mégis – kezdenek megérteni, az az, hogy a zsidókkal együtt az egy Isten gyermekei vagyunk. A közös Biblia legalább részben egy darab közös történelemmel ajándékoz meg bennünket. Az Isten felé közvetítő, akire a keresztényeknek azért van szükségük, mert eredetileg nem tartoztak Isten elsőként kiválasztott népéhez, a zsidó názáreti Jézus; s az ő zsidó volta semmiképpen sem történelmi véletlenség, hanem a kiválasztó Isten rendelése.

Jézus összeköt

Krisztus talán elválaszthat, Jézus azonban összeköt bennünket egymással. Mindketten úgy értelmezzük magunkat, mint a pogányokkal szembeni bizonyágtételre elhívott nép, a gójok (népek) között. S mindketten azon fáradozunk, azért harcolunk, hogy a természetet és a társadalmat előkészítsük Isten országának a befogadására, tehát, hogy jog és igazság legyen, hogy szeretet és hűség uralkodjék, s nem utolsósorban salom, azaz béke. Ma már olyan keresztények is vannak, akik a Krisztus, azaz a Messiás Jézus melletti hitvallásukat gyakorlatilag úgy értik, hogy az egyúttal a zsidó nép békéjéért és biztonságos keretek között zajló életéért való küzdelem feladatát ruházza rájuk a népek körében, s hogy ebben láthatják meg messiási hitvallásuknak azt a legfőbb értelmét, amely mögött egyéb más értelmi tényezők szekunder jelentőségűvé válnak.

A kétezer éves zsidóellenesség után van abban valami váratlan és örvendetes dolog is, hogy keresztény részről e kapcsolat ilyen mélyreható átgondoláson megy keresztül. Sok gyülekezeti tag esetében azonban ez természetesen azt is eredményezi, hogy elsietetten úgy véli, a keresztények és zsidók között meglevő legdurvább akadályok máris elhárultak. De *először* is, a tanulás eddigi lépései a kereszténységen belül még igen vitatottnak számítanak, és sok-sok munkát igényel, míg ezeket a dolgokat magunk előtt is világossá és félreérthetlenné nem tudjuk tenni. Például azt, hogy Isten, aki haragszik, nem más, mint a szerető Isten; s ha ő haragszik Izraelre, azt csak azért teszi, mert olya forrón szereti is népét. Vagy: a Biblián mégiscsak félig osztozunk a zsidó néppel, azt a részét pedig, amely közös tulajdonunk – az úgynevezett Ószövetséget –, nagyon különböző módon olvassuk, s az így mást és mást jelent mindkettőnk számára. Vagy: egyes keresztények még mindig ezt mondják: valójában nem a mi eleink jöttek ki Egyiptomból, s nem is a mi őseink azok, akik a Sínai hegy alatt álltak. Vagy: történetileg ugyan összekapcsolhat bennünket Jézus, de a benne való hit annál fontosabb: és ez mélységesen el is választ, mert abból mégsem engedhetünk, hogy a zsidókat ne akarjuk részeltetni abban a jóban, amit Ő jelent nekünk. És így tovább. *Másodszor*: még akkor sem vagyunk tisztában egymással, ha önmagunkat, és hagyományunkat világosan látjuk, s ezt a zsidóellenes következményektől megtisztítottuk. Azt ugyanis, ami ennél fontosabb és nehezebb, ezzel még nem tettük meg, sőt el sem kezdtük, nevezetesen azt, hogy a felebarátot akként vegyük észre, hogy más voltát elismerjük, sőt, ami ennél is több: azt határozott értéknek tekintjük - a zsidókat tehát a maguk zsidó mivoltában értsük meg és támogassuk, ergo éppen azon a ponton, ahol már távolról sem fedezhetünk fel annyi közös vonást egymás között, mint amennyit szeretnénk. Béke csak ott lehet, ahol a másikat kiengedem a saját rokonság- és harmónia szükségletem fojtogató kötelékéből,

ahol nem csupán eltűröm, hanem szeretem is, és életét asszimilátlanságában is elő akarom segíteni. Pál apostol csodálatra méltóan tanított erre: "Ki vagy te, hogy más szolgája felett bíraskodjál?" (azaz: a magad ítéletének rendeld alá). "Tulajdon urának áll vagy esik. De meg fog állni, mert van hatalma az Úrnak arra, hogy megtartsa" (Róm. 14,4) – őt, veled szemben, akkor is, ha ő nem olyan, mint amilyen te vagy.

Tekintsünk tehát rá, erre a másféle másokra. Mi ugyanis úgy érezzük, hogy Jézus összeköt vele. Ő azonban egészen más úton látja megvalósulni ezt a kapcsolatot. Erről szeretnék beszélni.

Zwi Werblowsky jeruzsálemi vallástörténész mondotta: ami a keresztényeknek Jézus, az a zsidóknak a Tóra: Isten utasítása, eligazítása, amelyet Mózes hozott el a zsidó népnek a Sínai hegyről, a Magasságos kezéből. Első pillantásra talán elidegenítő gondolat, s azt hiszem, nemcsak nekem, protestánsnak.

A *Törvény* ennek értelmében tehát Isten Izrael felé fordulásának a sákramentuma. Ugyanúgy, ahogyan mi Jézust fogadtuk, mint Istennek az emberi nemzetség felé való odafordulásának sákramentumát. Vagyis, több lenne a törvény pusztá etikai eligazításnál? Szeretet-ajándék, mintha magából Istenből lenne egy darab? A *Törvény remedium peccatorum*, a bűnök és bűnösök gyógyírja? Sőt, még tovább: az élet adományozója minden halálon túl? Igen, pontosan ez. Miként Jézus, úgy a Tóra is prae-existens, azaz Istennél öröktől fogva előttünk való. Miként Jézus, úgy a Tóra is elkísér az eljövendő világba. Az élet útja, miként Jézus: Én vagyok az út – Én vagyok az út, az élet halacha-ja.

Werblowsky olyan ember, aki szívesen provokál az igazságra. S az igazság ez az eltávolodás, ez a kétfelé válás: a Tóra az egyik oldalon – Jézus a másikon. Az első pillantásra nem látszik középút a kettő között. Ezért érthető az ellentét elkeseredése is a múltban. Adja Isten, hogy ma kibírjuk ezt az ellentétet és jót hozunk ki belőle, a zsidók jóját: a tanulást. S hogy megadassék nekünk, amit a zsidó atyák bölcsessége tanított: "Minden vitának, amely a mennyért folyik, maradandó értelme van, de amely nem a mennyért folyik, annak nincs maradandó értelme." (Avoth V, 19) És ha szabad magam némileg kegyesen kifejeznem: itt az egészről van szó. Az örökkévalóságról, Istenről: ígéretéről, annak teljesüléséről, s mindezekhez még: a mi örökké való jó életünkről. Az Isten előtt érvényes igazságról. A szeretetről, amely eltölti Őt és eltölt bennünket. Isten szabadságáról és a mi szabadságunkról. Tehát még egyszer: az egészről.

Ezért szeretném most megkísérelni, mint keresztény teológus, hogy ne a magam útjáról, hanem a másik, a zsidó útról, a Tóráról beszéljek, s arról szóljak, mennyiben érint ez (mármint a Tóra) minket, *keresztényeket*.

A Tóra által élnünk kell!

Míg mi, keresztények, úgy véljük, hogy aki meg akar békélni Istennel, az nem kerülheti ki Jézust, és pedig olyan értelemben nem, ahogyan az egyház vallás tesz róla és hirdeti őt (vagyis: nem kerülheti meg az egyházat sem, s előbb vagy utóbb – ha most nem, hát később – hozzánk kell csatlakoznia), addig egyetlen zsidó sem kívánja meg a nemzsidótól, hogy legyen zsidóvá. A zsidóság ismeri a *maga* útját Istennel, de ismer egy – a zsidókéval szomszédos – olyan utat is, amelyet Istene jár a nemzsidóval; ez azonban nem egy és ugyanaz az út. A zsidóság a világ felé irányuló nagyobb nyitottsággal ismeri Istent, mint mi keresztények a mi "*extra ecclesiam nulla salvus*"-unkkal.

Ez a következőképpen alakult így. A Kr.u. 132-ben kirobbant *Bar-Kochba-féle* messiási háborút a rómaiak véresen leverték. A halottak száma százazrekre rúgott. A zsidókat oly nagy számban adták el rabszolgának, hogy a hebroni rabszolgapiacra egy 16 értéke alá esett az áruk. A gazdaság és a kereskedelem teljesen tönkrement, a zsidók többsége Júdeából északra, Galileába települt át. Jeruzsálem nevét *Aelia Capitolina*-ra változtatták, s zsidóknak halálos büntetés terhe mellett tilos volt

akár csak a lábukat is betenni a városba. Azt akarták, hogy Jeruzsálemből tiszta pogány város legyen, megfelelő pogány templomokkal és középületekkel. *Hadrianus* császárnak szobrot állítottak, méghozzá a régi templomtérre; megszentelték és paganizálták az egész Jeruzsálemet. De ez sem volt elég, s a zsidó hagyomány elleni támadás még tovább ment: *Hadrianus* megtiltotta a körülméltelkedést, aminek következtében nemcsak a közösségi, hanem az egyéni, az egészen személyes zsidó identitást is veszély fenyegette. Megszüntették a zsidó önkormányzatot. Sőt, tulajdonképpen a szombat megtartására és a Tóra tanulmányozására sem volt lehetőség. A második zsidó szabadságharcra adott hadrianusi reakciót Izrael kollektív emlékezete nem véletlenül tartja úgy számon, mint a zsidó nép ellen indított egyik legsúlyosabb támadást.

Hogyan tudhatott az ember hű maradni a Tórához, annak 613 mizvot-jához (parancsolatához), amikor még azok teljesítésének a legcsekélyebb kísérletét is halálbüntetéssel fenyegették? Tudunk egy rabbi-gyűlésről a lodi Nithra-ház padlásán. Ott "azt szavazták meg és határozták el, hogyha valakit halálos fenyegetéssel kényszerítenek a Tórában megnevezettek közül egyetlen bűn elkövetésére is", nyugodtan kövesse azt el, ezért nem kell meghalnia. Senkinek sem kell mártírrá válnia. A szabály így hangzott: "Szegd meg a törvényt és ne engedd magad megölni!" A zsidó túlélés úgyszólván minden másnál előrébb való volt ebben az órában, szinte ez vált a legfontosabb parancsolattá. Jézus is merített ebből a meggyőződésből: "Én élek, és ti is élni fogtok!" Egyedül csak ez a felfogás felel meg a Tóra értelmének. A 3 Móz 1.8,5-ben ugyanis ez olvasható: "Őrizzétek meg rendeléseimet, döntéseimet, mert aki megcselekszi, él általa. Én vagyok az Úr!". *Sámuel* rabbi így értelmezte ezt az ígét: "A Tóra által élnünk kell, nem meghalunk." (bJÓma 85b) Izrael pusztai fizikai túlélése ekkor már minden más rendszabályt megelőző rendelkezés volt.

Három kivételt mégis megemlítettek Lodban az akkori tanítók: a bálványimádást, a paráznaságot és a gyilkosságot. Ezekben egy zsidónak sem volt szabad engednie, még a kényszernek sem. Ezen áll vagy bukik valakinek a zsidó mivolta, vallották; ez – protestáns kifejezéssel – status confessionis: Isten védelme a bálványok konkurrenciájától, még a velük való keveredéstől is, – a férfiak és nők közötti kapcsolat tisztasága, – egyáltalában, az élet óvása, és nemcsak a zsidó életé (mert ugyan melyik zsidó mondhatja, hogy az ő vére pirosabb, azaz élőbb; talán éppen egy nemzsidóé pirosabb – érvelt Rava, bSanhedrin 74a). Ez a három útmutatás olyan lényeges zsidó esszencia, amelyben szükség esetén mind a 613 mizvot tartalma benne foglaltatik.

Nos, miként a zsidóságban mindig (s a kereszténységben sem kevésbé) mindenről, úgy erről is megoszlottak a vélemények. Felmerült az a kérdés, hogy a pusztai túlélés érdekében valóban leszűkíthető-e ennyire a Törvény? Nem kellene-e legalább még néhány fontos parancsolatot hozzájuk venni? Voltak törekvések, amelyek a három lényeges parancsolat helyett ötös, sőt hetes csoportokat is képezték, s a bálványimádás, a paráznaság és a gyilkosság tilalmát kibővítették még a rablás és Isten neve káromlásának tilalmával. Voltak, akik egyebet is hozzátettek: a jog gyakorlásának parancsát (mizva el ha dinim), mivel a király az Isten király – országában a jog a kedves és nem a kiáltó jogtalanság, ahogy Edomban és Rómában; ismét mások hozzávették ehhez még az állat valamely véres részének fogyasztásáról szóló tilalmat, amivel legalább egy parancsolat Izrael istentiszteleti törvényeit is reprezentálta. (Ez utóbbi valójában egy állatvédelmi parancsolat; mivel Isten együtt teremtette az embert és az állatot, ezért nem lehetett megelégedni csak az emberi élet melletti esszenciális bizonyoságtétellel, hanem ki kellett azt terjeszteni az állati életre is, mintegy az ember teremtett környezetének teljességét képviselve általa.) Akárhogy is: ezen a három, vagy öt, vagy hét fő parancsolaton áll vagy bukik a zsidó nép integritása. (Mellékesen: az összes isteni parancsolat néhány egészen kevésre való redukálása tehát nem Jézus találmánya, ahogy tudatlan keresztények még ma is állítják a *Szeresd Istent és szeresd felebarátodat, mint magadat* újszövetségi tételről; ez a mózesi törvénykezés lényege, úgy formájában, mint tartalmában ősi zsidó szellemiséget tükröz, s Jézus benne egy ősi zsidó gyakorlatot követ.)

De most megtörtént az, hogy a zsidóság megtanulta a szükséghelyzetben való létforma hét lényeges elemét azok számára is felkínálni, akikkel az üldöztetés folytán egyre közelebbi kapcsolatba került, s

akik között meg kellett tanulnia élnie, még akkor is, ha ezek olykor éppen azok voltak, akik ínségüket okozták – a gójim, a nemzsidók, a más nemzetiségű, más eredetű, kultúrájú és vallású emberek.

A noéi parancsolatok gondolatának létrejöttéről jószerével semmit sem tudunk. Egyes elemeinek hosszabb fejlődéstörténeti háttere van. Az Újszövetségben felismerhetjük ennek az útnak egy állomását. De a noéi parancsolatok megnevezésével 1. csak a második keresztény évszázad vége felé és 2. főként Akiba rabbi tanítványainak a nemzedékében találkozunk. (Akiba rabbi 135-ben, a Bar-Kochba-féle háború leverése után halt vértanúhalált, amiért Bar-Kochbát messiásnak kiáltotta ki és felkelését támogatta.) A birtokunkban levő legrégebb (1.) feljegyzés így hangzik: "Noé utódai hét parancsolatra köteleztettek: 1. a jog gyakorlására (al ha dinim), 2. a bálványimádás tilalmára (ve al avoda zara), 4. Isten neve káromlásának a tilalmára (ve al hillul ha schem), 4. a paráznság tilalmára, 5. a vérontás tilalmára, 6. a rablás tilalmára, és 7. az állat véres húsának fogyasztásától való tilalmára (Tosefta avoda zara 8,4). A sorrend változhat a későbbi hagyományokban, de tartalma nem.

Noé itt általában az özönvízből kimentett embert képviseli. Utódai nem olyan emberek még, akiknek szíve ifjúságuktól fogva gonosz lenne, de már nem tartoznak a massa perditionis-hoz, a pusztulásra ítélt tömegéhez. Istennek nemcsak mint Teremtőjüknek volt dolga velük, hanem mint a pusztulástól való Megmentőjüknek is. Ez teszi őket Izrael szomszédaiivá. Izraelnek nemcsak a teremtő Istenen keresztül *kell*, hanem a Goél-en, a szabadítón, üdvözítőn és a segítőn keresztül *lehet* is tudnia a velük való sorsközösségről: nemcsak az Elohim-on, azaz a világot teremtő igaz Istenen keresztül, hanem intimebbül, közvetlenebbül, JHWH-n, azaz Istenen keresztül is, aki egyúttal Izrael irgalmas Istene. Noé utódai Izrael szemében az emberiség köréből való embertársak, akikben Izrael ismét felismerheti Istenét, s akikkel egy és ugyanazon történelem, a szabadság történetének a részeseként is láthatja magát.

Talán ez az elem volt a döntő momentum ahhoz, hogy a szükséghelyzetben levő zsidó lét parancsolatait most az emberiségnek is felajánlják: hogy annak tagjai, mint Noé utódai, hidat találhassanak Izraelhez. Egyáltalán nem baj, ha ezt egyszerű pragmatikus-politikai szempontból is megjelenítjük magunknak: A zsidó népnek először is saját maga számára kellett fogalmat alkotnia arról az új relevanciáról, amit a népek jelentettek számára. A bibliai korban a népek főként publikumai és tanúi voltak Isten és az ő Izraele, Izrael és az ő Istene közötti együttlét dicsőségének; a népek életének legmélyebb értelme az volt, hogy ezt érzékeljék és ujjongjanak felette. Számukra ez az önzetlenség kihívását jelentette: Istenhez ugyanis csak egy módon juthattak közel, éspedig, ha lehetséges volt számukra, hogy Istennek és Izraelnek örüljenek. A szövetségnek szüksége volt igazoló tanúkra, s az ilyen tanúskodás hozzá is tartozott a szövetséghez; ha Izraelt "a szövetség népek felé közvetítő" alanyának nevezzük, akkor ez azt jelentette: azzal közvetítette Istent a népek számára, hogy őket – Isten nevében – az Izrael-szövetség külső tanúul hívta meg. Én magam ezt: az Isten, Izrael és a népek közötti viszony mindmáig érvényes alapformájának látom, s szerintem így látta ezt Pál apostol is, amikor a *Római levélben* e három kapcsolatának történetével fejtette ki, hogy mit jelent a megigazulás. Nála Jézus a közvetítő.

Meghívás és részesítés

Most azonban, Hadrianus korában, a bibliai bizonyosság-modell már nem volt elegendő. A noéi parancsolatokban Izrael a nemzsidókhoz fűződő viszony egy másik modelljét alkotta meg magának, s ezt én részesedési és részesítési, tehát participációs modellnek nevezném. Izrael most közelebb engedi magához a nemzsidókat, mint azelőtt. Most szüksége lett a népek nagyobb közelségére. De hogyan keresi ezt? Nem a népek kultúrájához vagy vallásához való hasonulással, asszimilációval, hanem azzal, hogy ami benne a legjobb – az Isten Tórája –, abban kínál részesedést a népek számára. Legbelseje ajtaját tárja ki. Nem a Tenach-ot [az ún. Ószövetség], hiszen azt már a keresztények is felnyitották, vagy jobban mondva: a názáreti Jézus feltámadásával feltárult előttük. Azóta a zsidóság legbelsőbb kincse ugyanis már nem a Biblia, hanem a szóbeli Tóra; a Misnában vert a zsidóság szíve.

Ebbe a szívbeli közelségbe hívta meg most a népeket. Mert bár az egyes parancsolatok mind bibliaiak voltak, s a rabbik buzgón fáradoztak is a noéi parancsolatoknak az Írásból való igazolásán, de azok mások számára szóló parancsolatok csak a rabbinikus zsidóság által lehettek, mint Izrael szívéből a nemzsidókhoz intézett meghívás és felajánlás.

Gondoljuk csak meg gyorsan. 1. Izrael ínséges helyzetének parancsolataival kiönti szívét a népek előtt. Az Istennel szembeni elkötelezettség zsidó minimuma, amiért meghalni is kész, egy pogány maximumot eredményez: beleyezést abba, hogy a népek Izrael Istenéhez tartozzanak. 2. Nem a gondolatok, a Haggada szintjén, tehát például a Teremtőnek köszönhető egyetemes emberség szintjén, hanem az Izrael számára sokkal fontosabb: az Isten szerinti cselekvés, a halacha szintjén keresi a kapcsolatot és közelséget a népekkel; nem "teológiai", hanem élet- és munkaviszonyra törekszik. 3. Éppen ezen a szinten akar Izrael közös történelmet a népekkel, akar megszabadulni a kiválasztástörténeti elkülönülés, vagy legalábbis: a másság nyomásától, amely a Biblia alapján meghatározza a kapcsolatokat. 4. A történelemnek azonban becsületesnek kell lennie, s abban orientálnak, amiért Izrael hajlandó meghalni; a zsidók halála, avagy pozitíven fogalmazva: amiért élni akarnak és élniök kell, legyen a köztük és a népek közötti kapcsolat mértéke. 5. Viszonyuk legyen a szabadság története, azaz az isteni parancsadás szubsztanciájára irányuló, a kicsinyes kötelezőségektől mentes odafigyelés a döntő kérdésekre: szeretni a jogot, szemben az önkénnyel és a káosszal; Istent óvni a konkurenciától és a keveredéstől, vagy más istenekhez való elpártolástól; Isten nevét sem panteista módon, sem valamely teljesen hamis kegyességből következően nem elhallgatni, nem engedni "felhígulni", emberi gúnyolódás tárgyává válni azzal, hogy az ember személyesen nem száll síkra érte, őt nyilvánosan meg nem nevezi és meg nem vallja – mondván: mindkettő káromlás –; a férfiak és nők közötti kapcsolat tisztaságát őrizni, a szeretet, erőszakosság- és kizsákmányoláshatár nélküli kereteiben gyakorolni; az emberéletet feltétlenül óvni és vért nem ontani; elhagyni minden hamisságot, senkit meg nem károsítani, sem anyagilag sem szellemileg, sem lelkileg (bibliai összefüggésben ez a rablás tilalmát jelenti, semmiképpen sem csupán a lopásét); az állatokat, mint az embernek teremtésbeli társait ugyanúgy védeni, mint magát az embert (modern kifejezéssel: környezetvédelem). Ezek lennének a zsidók és nemzsidók által közösen vállalható, a becsületesen és felelősen kivitelezett szabadságban megélt történelem elemei. Egy olyan közös történelemé, amely nem a bűneset, a testvérgyilkosság és a nyelvek összezavarodásának árnyékában folynék, hanem Izrael szabadító Istenének világosságában.

A lehető legrövidebben összefoglalva, ez a dolog gyakorlati és pragmatikus része. Van-e azonban mindennek valamilyen vallásos aspektusa is? Ha közelebbről vizsgáljuk meg a hét mizvot-ot, az a benyomásunk támad, mint sokaknak pl. a Tízparancsolatról: Mindezek igen értelmes parancsolatok, mindenki számára érthetőek és világosak, egyedüli kivétel talán az a rituális tilalom, hogy véres állati részt nem szabad elfogyasztani, de ugyan, ki is tenne ilyet? Így tehát a 7. parancsolatot is könnyű megtartani, ha nehezen érthető is. Az ilyen reakció teljesen megfelelne az izraelita tanítók elgondolásának, – természetesen amennyiben mellőzzük, és csak ekkor, hogy belőle egy olyan, az egész emberiséget átfogó, értelmi alapokon nyugvó vallási rendszert alkossunk, amely figyelem nélkül megy el a Sinai hegyen kötött szövetség Istenének kijelentése és szeretetének kinyilvánítása mellett. Ez a törekvés egyébként többször elérte a noéi parancsolatokat, már a keresztyén középkorban is, de főként a felvilágosodás századában. S noha számos olyan zsidó is akadt, aki azokat így akarta értelmezni, a zsidóság nagy szószólói annál kevésbé. Ők iszonyodtak attól, hogy Isten parancsolatait bárki is el akarja választani Isten igazságosságától és irgalmától, s úgy vélekedjen, hogy azokat csupán az emberi értelem erejével is kötelezővé teheti. Ezzel kapcsolatban *Rambam*, a nagy Mose ben Maimon, vagy más néven: Maimonides (1135-1204) a következőket tanította: "Aki elfogadja és hajlandó teljesíteni a hét parancsolatot, az a világ népeinek kegyesei közé tartozik... és ez érvényes mindenkire, aki azokat elfogadja és megcselekszi, mert Isten így rendelte a Tórában, s tanítónk, Mózes által tudomásunkra hozta, hogy Noé utódai ezekre a parancsolatokra kötelezettek. Ha ellenben valaki azokat »csak« saját eszének meggyőződéséből követi, az nem ger toschév (Izrael befogadott polgára) és nem tagja a világ népei közül való kegyeseknek." (Mischne tora. Milchot melachim 8,11) Ezzel Rambam világosan megmondta, hogy a noéi parancsolatok

értelme egyáltalán nem a gójok etikailag jó emberekké tételében van, hanem egészen más valamiben: lehetővé kell tenni, hogy beléphessenek az Isten Izraelének közösségébe, hogy Izrael polgártársaivá lehessenek: éspedig mint nemzsidók, s azzal a szabadsággal, hogy részesülhetnek a legszentebb dologban, ami Izraelt Istenhez köti: a Tóra megcselekvésében. Isten és a zsidók igaz barátaivá válhatnak, vagyis nem pusztán értelmes emberekké, mégpedig anélkül, hogy a szövetség döntő testi jelét is viselniük kellene. Ha a noéi parancsolatok nem eredményezik Isten és Izrael közösségét, akkor azonban azok megtartásának semmi, legalábbis semmi jelentős értelme nincs.

Izraeli felfogás szerint a nemzsidóknak e szövetség történetében való részesedése olyannyira fontos, hogy ezek a parancsolatok – keresztény szóval – az örökkévalóság részeseivé teszik őket. S ez valami nagy és hallatlan dolog, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy korábban Izrael önértelmezésében semmi remény nem volt a nemzsidók számára; kol gojim ajin lachem chelek le olam habba: egyetlen pogánynak sincs része az eljövendő világban, – mondja például az I. században a híres *Eliézer* rabbi. Természetesen már akkor is volt ellenzője e felfogásnak, például *Jehosua* rabbi személyében, aki azt tanította, hogy nem minden gój istentelen, tehát vannak igazak is a pogány népek között, s ezeknek igenis *van* részük az eljövendő világban. Ők azok a gójok, akik megcselekszik a Tórát; s Maimonides a már említett helyen kifejezetten utalt is az Eliézer és Jehosua közötti vitára s ezt mondta: Aki elfogadja és cselekszi a noéi parancsolatokat, az a világ kegyesei közé tartozik: ve isch *lo* chefek le olam habba: s az ilyenek nagyon is van része az eljövendő világban. Teológiailag kifejezve: a noéi parancsolatok eschatológikus létet, örök üdvösséget közvetítenek a nemzsidóknak. Azok etikai-politikai jelentőségén kívül tehát ez a mélyebb teológiai és vallási értelmük.

Most értjük csak meg, hogy milyen jogon mondhatja Zwi Werblowsky: Ami a keresztényeknek Krisztus, az a zsidóknak a Tóra.

Számunkra, keresztények számára természetesen merül fel ezen a ponton a kérdés, hogyan viszonyul egymáshoz a Krisztus és a Tóra kínálta út?

Krisztus és a Tóra

Ebben a végtelenül fontos kérdésben nem szabad és nem is akarunk könnyelműen eljárni. A keresztény-zsidó megújulást szívből támogatók körében keresztény részről már tanúi lehettünk annak a túlságosan egyszerű gondolatnak, hogy a zsidók Mózes útját járják, Krisztus azonban a törvény nélküli utat egyengeti a nemzsidók számára. Ilyen egyszerűen mégsem intézhetjük el a dolgot. Izraelnek megvan a pogányok számára elgondolt és hitt saját útja, s ez az út – a Tóra vitás viszonyban áll a tiszta Krisztus-hit kútjával. Mindketten kínálnak egy-egy utat a nemzsidóknak.

S most? Persze lehetséges, hogy Krisztus csak Isten útja, mivel ő is a Tóra útját járta. Hiszen a keresztények úgy hirdetik őt, mint a törvény betöltőjét, ez pedig természetesen elsősorban azt jelenti, hogy a Tóra betöltője volt, mint minden zsidó, mint egy igaz zsidó. Mint ilyen – Máté szavaival – betöltött minden igazságot (Mát 3,15), azaz azt, ami az Isten és Izrael közötti közösséget jelenti, ami ebben a közösségben Isten szemében igaz, s ami Izrael számára is igaz. Majd pedig Isten őt, aki úgy élt, hogy a parancsolatok és Isten boldoggá tevő utasításai töltötték ki az életét, Tórává tette: Törvénné, az élet lelkének mindenki számára érvényes Tórájává. S azt az életet, amely azok ígérete, akik teljesítik a Tórát, Isten Lelke által kiterjesztette minden testre. Ezzel életkedvet ébresztett a gójokban, hogy a maguk részéről is "elfogadják és teljesítsék a Tórát", a zsidókkal együtt éljék meg történetüket és szabadságukat, s így nemzsidó módon tegyenek bizonyosságot Izraelről és Izrael Istenéről: a Tóráról – természetesen annak "noéi" törvények szerinti minőségében.

Ez az oka annak, hogy az Újszövetségben is megtaláljuk a noéi utasítás parancsolatait. A mizva al ha dinim, *a jog gyakorlásának* nagyraértékelése tükröződik vissza annak kiemelkedő fontosságában, amit Pálnál foglal el a megigazulás szó. Ebben Pál azt mutatja meg, hogy ő izig-vérig az isteni és emberi jog egymáshoz való viszonyának kérdése által uralt világ gondolkodója, s ugyancsak ért

valamit a jog gyakorlásának parancsolatából. "Meneküljete a *bálványimádástól*" kiáltja Pál (1 Kor 10,14) egy olyan gyülekezetnek, amelynek komoly gondja volt az a kérdés, hogy szabad-e a keresztényeknek a korinthusi piacon bálványáldozati húst vásárolniok és fogyasztaniok. "Ne legyetek bálványimádók" (10,7), a bálványimádás már csak a múltatoké (12,2), Krisztusnak pedig éppúgy nincs köze Béliálhoz, mint Isten templomának a bálványokhoz (2 Kor 6,15-16). – Az *istenkáromlók* mondja Pál (1 Kor 6,10) a harmadik noéi parancsolat szellemében – nem örökölhettek Isten országát, nincs részük az eljövendő világban (1Kor 6,10), s a fenevadat, akinek a fején istenkáromló nevek vannak (Jel 17,7), az apokalipszis Jézusa fogja legyőzni (Jel 13,17). – A *paráznaságot* már Jézus is látta feltámadni az emberek szívében (Márk 7,22), s az ő apostola, Pál pedig harcol a sötétben gyakorolt paráznaság ellen (Róm 13,13), mint "a test cselekedete" (Gal 5,19) ellen. – A *Ne ölj* parancsát Jézus a Hegyi beszédben fejti ki (Mát 5,21kk) s a zsidó tanítással összhangban az élet megóvásának parancsát 6 is előbbre helyezi a szombat megszentelésénél (Márk 3,4). – A *rablás* és lopás tilalma olvasható az Ef 4,28-ban. – A "vértől és a megfulladt állattól" való tartózkodásról, tehát a későbbi hetedik noéi parancsolatról az apostoli gyűlés határozatában hallunk (Csel 15,28 kk.). – De nemcsak egyenként találjuk meg ezeket az utasításokat az Újszövetségben. Az apostolok gyűlésének határozatában, mint a Tóra "feltétlenül szükséges" darabjait kötik a keresztényeknek is a szívére, nevezetesen a vértől, a megfulladt állattól, a paráznaságtól és a bálványáldozati hústól való tartózkodást... (Csel 15,28-29). Amikor később *Jakab* és *Pál* Jeruzsálemben találkoztak, megállapodtak a parancsolatok, egy négyes csoportjában, amelyre kötelezni akarták a keresztényeket is (Csel 21,25). És amint később a rabbik szemében esszenciális jelentőségűek voltak az ilyen parancsolatok, úgy számítanak ezek minimum követelménynek Pálék felfogásában is. A noéi parancsolatok előtörténetéhez közvetlenül tartozik hozzá az 1 Kor 6,9-10. Pál itt azt mondja, hogy "igazságtalanok nem örökölhettek Isten országát", s aztán felsorolja ezeket: "paráznák..., bálványimádók..., tolvajok..., rágalmazók..., rablók", egy ötös csoport. Bibliamagyarázóinknak e helyek kapcsán sajnos egyáltalán nem jut eszükbe a noéi parancsokra gondolni. De egy idős zsidó, az északnémet Jakob *Emden* rabbi helyesen jegyezte meg 1757-ben (Seder olam rabba ve zutta... kezdetű körlevelében): "A kereszténység csak a keresztények számára lett alapítva, nem mint új, hanem mint olyan régi vallás, amely a népeknek elrendelte azt a hét noéi parancsolatot, amely náluk időközben feledésbe ment, de amelyeket a kereszténység apostolai ismét megerősítettek. Így megtiltották a pogányoknak a bálványimádást, a paráznaságot, a vért és futva holt állat élvezetét..., mindezeket a mi Tóránk előírásai szerint".

Közben ezeket ismét elfelejtettük. De ki tudja, – talán újból meghalljuk majd Jézus csendes hangját apostolainak a szavaiból, s a feltámadott Jézustól az életkedvvel együtt új simchat tora-t is kapunk, azaz a törvényben való örömet. Az örömet, amely egyúttal meghívás is felénk nemzsidók felé, hogy vegyünk részt mi is a zsidó népnek szóló – és Tórájában kinyilvánított ígéretgazdag életben. Úgy, amint azt Jézus, a zsidó kínálja nekünk.

Az 1990. júliusában Grazban tartott 5. ausztriai keresztény-zsidó bibliahét főelőadása: *Die sieben noachidischen Gebote – eine Einladung des jüdischen Volkes and die Völker, sich an seinem verheBiungsvollen Leben zu beteiligen.* (Fordította: Fükő Dezső)
Megjelent: Egyház és Világ, (1.) 1990/17. (XI. 30.) 4-8.